

BUITENGEBIED | 123 bunkers, boerderijen, sluisen, gemalen, molens

en bruggen nieuw op gemeentelijke lijst

Monumenten met een verhaal

DORDRECHT | Oud zijn ze niet, maar aan elk van de 123 nieuwe gemeentelijke monumenten in het Dordtse buitengebied kleeft een bijzonder verhaal. Honderden objecten in het buitengebied zijn geïnventariseerd en beschreven, zeggen Conny van Nes en Jacqueline Hoevenberg van Monumentenzorg & Archeologie. 'We moeten kiezen wat we willen beschermen.'

ANDRÉ OERLEMANS

Boeren hadden havens nodig

DORDRECHT | Toen in 1926 de aanleg van polder de Biesbosch begon, besefte opdrachtgever Vereniging de Biesbosch direct dat de toekomstige boeren aan- en afvoerhavens nodig hadden voor grondstoffen en landbouwproducten. Daarom werden in 1927 drie landbouwhavens aangelegd: de West-, Zuid- en Oosthaven. Ze werden zo aangelegd dat de verste landbouwgronden niet verder dan

3 kilometer van een haven lagen. „Van de drie havens verkeert alleen de Oosthaven nog in oorspronkelijke staat,” stelt Hoevenberg. „Voor de boeren waren ze van essentieel belang. Voor de afvoer van bieten zijn ze nog lang gebruikt.” De Oosthaven werd aangelegd in een L-vorm, evenwijdig aan de Oostdijk, met loodrecht daarop de havenmond naar de Nieuwe Merwede. Hij is 100 meter lang en 30

meter breed. Net als bij de aanleg van de polder was wettelijk bepaald dat de aannemer werklozen in moest zetten. De Westhaven bestaat niet meer. De Zuidhaven is nu in gebruik als recreatiehaven. In de Oosthaven ligt één woonboot, maar de oorspronkelijke begrenzing door natuurlijke oevers en de knotwilgen is vrijwel intact. Daarom wil de gemeente er een monument van maken.

▲ De Oosthaven verkeert nog in de originele staat. FOTO AD

Pompen voor droge akkers

DORDRECHT | Het gemaal Johannes Vis hoort bij het verhaal over de agrarische geschiedenis van het buitengebied. Toen polder de Biesbosch tussen 1926 en 1935 werd aangelegd, kon de ontwatering van het nieuwe landbouwarcaal nog op natuurlijke wijze via de sluis aan de Zuidwestdijk plaatsvinden.

„Maar door inklinking zakte de bodem sneller dan verwacht en moest er in 1955 een gemaal gebouwd worden,” vertellen Conny van Nes en Jacqueline Hoevenberg van Monumentenzorg & Archeologie. Het gemaal werkt tegenwoordig automatisch, maar de oorspronkelijke centrifugaalpomp van Stork uit Hengelo houdt nog steeds de akkers droog.

Als 60-jarige is Johannes Vis een van de jongste monumenten van de stad. Dordrecht telt nu 950 gemeentelijke monumenten. De afgelopen twee jaar werden honderden objecten in het buitengebied geïnventariseerd en beschreven.

Samen met oudheidkundige verenigingen maakte de gemeente daaruit een selectie. In de eerste van drie fases wil de gemeente 123 nieuwe monumenten toevoegen. „We moeten kiezen wat we willen beschermen. Als er weinig meer van over is valt het af,” stellen Van Nes en Hoevenberg.

Van sommige monumenten zijn er nog maar een paar, zoals van de gemalen. Naast Johannes Vis staan er nog oude gemalen in Wioldrecht (1931) en bij de Kop van het Land (Staring uit 1932).

▲ Conny van Nes (links) en Jacqueline Hoevenberg bij Johannes Vis aan de Zuidwestdijk. FOTO RINIE BOON

Bunkers die geen bunkers zijn

DORDRECHT | Iedereen noemt ze bunkers of kazematten, maar de 58 betonnen bouwwerken die tussen de Moerdijk en de Kop van 't Land langs de Nieuwe Merwede staan heten officieel groepsschuilplaatsen. Ze werden in 1939 en 1940 gebouwd om het Zuidfront van de Vesting Holland te versterken.

Er pasten tien tot twaalf soldaten in, maar als gevechtbunker hadden ze weinig nut. „Troepen zouden zich bij gevechten rond de dijk hierin kunnen terugtrekken. Toen wisten ze nog niet dat de vijand uit de lucht zou komen,” vertelt Hoevenberg.

De drie kazematten die in 1936 en 1937 bij de Moerdijkbrug werden gebouwd, waren wel uitgerust met mitrailleurs en kanonnen. Desondanks werden ook die in

mei 1940 overrompeld door Duitse parachutisten. De Duitse bezetter bouwde die kazematten om en bouwde in 1942 en 1943 bij de Moerdijkbruggen nog eens 21 zware personeel-, luchtafweer- en pantsergeschutbunkers. Die waren onderdeel van de beroemde Atlantikwall. Omdat ze Nederlanders herinnerden aan de bezetting werden ze na de bevrijding snel gesloopt en zijn er slechts zeven bunkers over.

Die bij de entree van bungalowpark EuroParcs is in 2013 uitgegraven door de Dordtse Bunkerploeg en fungeert als clubhuis en museum. De groepsschuilplaatsen in de polder worden tegenwoordig gebruikt als opslagplaats en schuur voor boeren en bewoners of als onderkomen voor vleermuisen.

▲ De vaarboerderij van Piet Stoop in de Otterpolder. FOTO AD

Vaarboerderij sterft uit

DORDRECHT | Naar de supermarkt? Op bezoek bij familie? Dan even de boot pakken en naar de overkant varen. Boer Piet Stoop is niet anders gewend. Hij woont al 61 jaar op de hoeve op een terp in de Otterpolder, de laatste vaarboerderij die op het Eiland van Dordrecht nog in gebruik is.

Zijn grootvader betrok de boerderij in 1898. Als pachter houdt hij er schapen en koeien, haalt hooi van zijn

akkers en in de zomer laat hij paarden grazen op zijn land. De vraag is hoe lang nog. „In 2018 word ik 65 en loopt het erfpachtcontract met Staatsbosbeheer af,” vertelt hij. Hij heeft geen opvolgers die de boerderij willen voortzetten, maar zou er zelf graag blijven wonen.

De boerderij uit 1865 was oorspronkelijk bedoeld voor de opzichter van de Otterpolder, die in 1864 ontstond. „Het bijzondere aan

deze hoeve is dat het interieur nog geheel intact is,” zeggen Van Nes en Hoevenberg. „De hoeve heeft ook een ‘nette kamer’ die oorspronkelijk bedoeld was voor de eigenaar van de boerderij. Zelfs nu komt het gezin van de boer daar nauwelijks.” Ook de buitenkant van de boerderij is vrijwel ongewijzigd, zowel van de voormalige pachterswoning als van de uitbreiding van de woonvertrekken en de schuur uit 1900.

▲ Langs de Nieuwe Merwede staan nog 58 groepsschuilplaatsen van het Nederlandse leger. FOTO AD

Ottersluis poort naar de Nieuwe Merwede

DORDRECHT | De Ottersluis uit 1864 zorgt er samen met de Helsluis voor dat schepen dwars door de Sliedrechtse Biesbosch kunnen varen.

Nadat de Grootte Waard door de Sint Elisabethsvloed van 1421 in een grote binnenzee was veranderd, werd het ondergelopen land langzaam weer ingepolderd. Toen de aanleg van de Nieuwe Merwede in 1850 begon, werden alle kille in de Sliedrechtse Biesbosch afgedamd, om het water via de rivieren te leiden. Om scheepvaart tussen de Beneden- en Nieuwe Merwede mogelijk te maken kwamen er twee schutsluisen: de Helsluis in het noorden en de Ottersluis in het zuiden.

„De aanleg van de Nieuwe Merwede heeft grote gevolgen gehad voor dit gebied. Het afdammen van de kille was het begin

▲ De Ottersluis maakt dwars door de Sliedrechtse Biesbosch varen mogelijk. FOTO AD

van een enorm verlandingsproces dat uiteindelijk uitmondde in de drooglegging van polder De Biesbosch,” aldus Hoevenberg. In 1888 werden aan weerszijden van de Ottersluis de twee huidige woningen gebouwd, zodat de sluiswachters om en om 24 uur de sluis konden bemannen. Het complex is steeds ge-

renoveerd, maar heeft nog steeds een grote cultuurhistorische waarde. Het is de enige dwarsverbinding in de Sliedrechtse Biesbosch. Bovendien is rond het sluisencomplex een groot complex voor de zalmze-genvisserij ontstaan met een volkskeet met directiewoningen en een onlangs gerestaureerde zalmhaal.

Molentje op autopiloot

DORDRECHT | In de jaren '30 van de vorige eeuw waren ze nog hightech: de Bosmanmolentjes. In Nederland stonden er duizenden, in het buitengebied van Dordrecht tientallen. „Maar als er nu nog tien over zijn is het veel,” zegt Hoevenberg.

De molentjes werden en worden nog steeds gebouwd door Machinefabriek Bosman in Piershil. Wat ze zo bijzonder maakt is dat ze volautomatisch akkers en weilanden kunnen bemalen. Met behulp van zijn dubbele stalen vaan richt het poldermolentje zichzelf op de wind en via een vlotter bepaalt het wanneer de windbladen de centrifugaalpomp voor de bemaling in werking zetten.

Ideaal voor het peilbeheer in laag gelegen akkers en weilanden. Na 1970 hadden boeren en waterschappen er geen behoefte meer aan. Door ruiilverkaveling was het niet langer noodzakelijk om het waterpeil in afzonderlijke weilanden te beheren en door uitbreiding van het elektriciteitsnet konden ze ook op afgelegen plekken elektrische pompen inzetten. De laatste jaren worden ze weer door natuurorganisaties ingezet in natuurgebieden.

De twee Bosmanmolentjes aan de Van Elzelingenweg dateren uit de jaren '50. „Ze staan er eigenlijk nog voor de show,” beken-

► Aan de Van Elzelingenweg staan nog twee authentieke Bosmanmolentjes. FOTO AD

nen Van Nes en Hoevenberg. „De bedoeling is dat ze straks verplaatst worden naar het nieuwe natuurgebied in de Noorderdiepzone en daar weer een functie krijgen.”

